

Проф. др ЗОРАН ЧВОРОВИЋ
Универзитет у Крагујевцу
Правни факултет
Е-адреса: zcvorovic@jura.kg.ac.rs

САВРЕМЕНИ ОКСИМОРОН: АПСОЛУТИЗАЦИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА И ДЕСУВЕРЕНИЗАЦИЈА ДРЖАВЕ (ПОЗИТИВНОПРАВНИ И ПРАВНОИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ)

САЖЕТАК: У раду се у форми есеја анализирају две супротне а истовремене тенденције својствене савременом праву – апсолутизација људских права и десуверенизација државе. Наведени правни феномен најпре се анализира из угла конкретних прописа важећег Устава Србије, који регулишу материју људских и мањинских права, позивањем на међународне стандарде и општеприхваћене норме међународног права. У анализи утицаја интернационализације уставне материје на државну сувереност, аутор полази од класичне уставноправне тезе, према којој је уставотворство кључни атрибут унутрашњег аспекта државне суверености. Однос државне суверености и људских права посматра се и

из правноисторијске перспективе. Аутор полази од тезе да се одговор на питање да ли су могуће ефективне гаранције (гаранције) људских права у десуверенизованој држави, може добити тек када се правни појмови државне суверености и људских права ослободе од савремених идеолошких наноса, како би се утврдио њихов првобитни, историјски гледано, циљ (*ratio legis*) и међусобни однос. Стога се у раду анализирају ставови зачетника модерних концепата државне суверености и људских права, Жана Бодена и двојице водећих монархо-маха, Хуга Гроцијуса и Јохана Алтузијуса.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: људска права, државна сувереност, Устав Републике Србије из 2006, Боден, Гроцијус, Алтузијус

Десуверенизација на примеру Устава Србије

Конкретне одредбе важећег Устава Републике Србије, чини се, најјасније осликавају савремени противречни правни и политички феномен, оличен у две супротне и истовремене тенденције – апсолутизацији људских права и десуверенизацији државе.

Кад домаћи суд примењује туђу вољу

У ставу 3 члана 18 Устава Републике Србије, предвиђено је да се „одредбе о људским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење”.¹ Пошто су одредбе о људским и мањинским правима једини уставни прописи који се према ставу 1 члана 18 Устава Србије непосредно примењују (*начело нейосредне*

¹ Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, 98/2006 и 115/2021. Доступно на https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html, приступљено 20. 3. 2023.

йримене људских йрава), у улози тумача уставних одредби може се наћи домаћи суд или орган управе када у конкретном предмету примењује неку одредбу Устава о људским и мањинским правима или пак законодавац, када операционализује уставни пропис.²

Домашај и последице правила о тумачењу уставних прописа из става 3 члана 18 Устава Србије, могу се разумети само у светлу тезе која доминира у класичној уставноправној доктрини, према којој је уставотворство кључна манифестација унутрашњег аспекта државне суверености. Речју Ратка Марковића, „своје својство суверене политичке организације (*imperium*) држава једино изражава када врши уставотворну власт, када доноси устав”.³ Слободан Јовановић, следећи Јелинека (Georg Jelinek), закључује како „сувереност значи само то, да држава сама прописује свој правни поредак”.⁴ На сличан начин државну сувереност дефинише и Ханс Келзен (Hans Kelsen): „Нека политичка заједница која сама поставља устав, дакле не ’добиа’ га од неког другог места, која саму

² М. Рајванчић (2009): *Komentar Ustava Republike Srbije*, Београд: Фондација Konrad Adenauer, 29; Д. Симовић (2019): „Уставна начела остваривања људских права”, *Зборник радова са научне конференције са међународним учешћем: Право у функцији развоја друштва*, т. 1, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 540; Р. Марковић (2008): *Уставно йраво и йолиийичке инстийиуције*, Београд: Правни факултет, 485; В. Петров, М. Станковић (2020): *Уставно йраво*, Београд: Правни факултет, 485.

³ Р. Марковић (1985): „Примена начела уставности и законитости у Сретењском уставу”, *150 йодина од доношења Срејнењској устави*, Крагујевац: Центар за марксистичко образовање Универзитета „Светозар Марковић”, 109.

⁴ С. Јовановић (2005): *Држава*, књ. 1, Београд: Просвета, 229. Још је чувени Дајси дефинисао сувереност као право енглеског Парламента „да доноси или укида било који закон; и, даље, право Енглеске ни једном лицу или органу не признаје право да поништава или не примењује законодавство Парламента”. К. Чавошки (2005): *Право као умеће слободe: ојлед о владавини йрава*, Београд: Службени гласник, 72–73.

себе одређује и није одређена неком другом – ‘одређивање’ ипак лежи у постављању устава – то јест ако се не узме у обзир двоструко хипостазирање, поредак који се не изводи ни из каквог вишег поретка јесте суверен; само суверена политичка заједница јесте држава!’⁵ Карл Шмит (Carl Schmitt) проширује појам државне суверености, јер њиме обухвата и монопол „последње одлуке” која претходи стварању права, и као таква, није везана правом. Наиме, да би био успостављен правни поредак, мора претходно бити створена „нормална ситуација”, а суверен је, речју Шмита, „онај ко дефинитивно одлучује о томе да ли то нормално стање стварно влада”.⁶ Чак и они новији аутори који, као Николас Барбер (Nicholas W. Barber), критикују класично изједначавање државног суверенитета са монополом физичке принуде, сагласни су да државни суверенитет у сваком случају обухвата „право државе да одлучује о садржају и практичној снази закона”.⁷ Исти аутор истовремено наглашава да правила која доносе међународне организације не укидају суверенитет државе, пошто држава у складу са својим уставом одлучује о томе да ли ће прихватити одређене међународне обавезе.⁸

Због значаја уставотворства за државну сувереност, домаћи суд или орган управе требало би уставну норму да тумачи помоћу бројних метода правне херменеутике, и то искључиво с циљем утврђивања аутентичне воље домаћег уставотворца. Уместо тога, уставотворац Републике Србије налаже домаћем суду и органу управе да у садржај националне норме највеће правне снаге, тј. конституишуће норме,

⁵ H. Kelzen (2003): *Problem suverenosti i teorija međunarodnog prava: prilog jednoj čistoj teoriji prava*, Beograd: Službeni glasnik SRJ, 70–71.

⁶ K. Šmit (2001): „Politička teologija”, *Norma i odluka: Karl Šmit i njegovi kritičari*, Beograd: „Filip Višnjić”, 95.

⁷ N. W. Barber (2018): *The Principles of Constitutionalism*, Oxford: Oxford University Press, 50.

⁸ Исто, 47.

учита инострану вољу. То мора неминовно довести до десуверенизације државне власти, пошто, речју С. Јовановића, „недељивост суверене власти захтева само то, да у датом тренутку само једна воља важи као суверена воља, тј. као закон”.⁹ Притом, у овом случају није реч о вољи која је садржана у двостраним и вишестраним међународним уговорима на које је држава дала пристанак у складу са својим Уставом,¹⁰ већ у недовољно јасно опредељеним изворима – *међународни стандарди људских и мањинских права и пракса међународних институција које надзиру њихово спровођење*.¹¹

„Прикривена уставна денацификација” под међународним стандардима

Неодређеност појмова „међународни стандарди људских и мањинских права и пракса међународних институција које надзиру њихово спровођење” додатно апсолутизује инострану вољу, док ће у равни примене уставних прописа о људским и мањинским, непрецизност наведених појмова неминовно произвести арбитарност и правну несигурност, као последицу различитих интерпретација.¹² Ствари изгле-

⁹ С. Јовановић, *н. г.*, 228.

¹⁰ О односу суверености и међународних уговора Слободан Јовановић вели: „У својим међусобним односима разне државе могу бити једна с другом само кординоване; ниједна држава не може бити другој држави субординована. Друштва између држава може бити као и између појединаца, али друштво држава не може се претворити у државу држава. Тј. државе могу ступити једна с другом у односе, и могу своје односе подвести под правила (отуда могућност међународног права), али та се правила оснивају на њиховој међусобној сагласности. Она се ниједној држави не намећу као један правни поредак у коме би била изражена нека виша воља од њене власти”. Исто, 225.

¹¹ В. Krivokapić (2010): *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Београд: Službeni glasnik, 550; М. Крпећа (2018): *Међународно јавно право*, Београд: Правни факултет, 560–565, 569–576.

¹² М. Рајванчић, *н. г.*, 30.

дају још драстичније ако се узме у обзир да се под изразима „важећи међународни стандарди људских и мањинских права”, по речима Дарка Симовића, „могу подразумевати и међународни уговори које Србија није ратификовала”.¹³ Ако се садржај уставне норме тумачењем усклађује са нормом која је садржана у неком другом извору права, који Србија није прихватила, у складу са својим Уставом, онда та друга норма има јачу правну снагу од уставне норме. Тиме се поништава кључно формално обележје свих модерних устава, да је то акт највеће правне снаге, па се самим тим последично поништава и сувереност државе.¹⁴

Исте последице изазива и примена става 2 члана 18 Устава, према коме се људска и мањинска права непосредно примењују „без обзира на то да ли су зајемчена Уставом или општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима”.¹⁵ Д. Симовић с тим у вези упозорава да међународно јавно право формално не познаје израз „општеприхваћена правила међународног права”, и притом наводи запажање Тијане Шурлан да „остаје нејасно на шта се под тим изразом мислило („општеприхваћена правила међународног права”, прим. 3. Ч.), како ћемо знати која су то међународна правила општеприхваћена, како се и где манифестује општа прихваћеност и ко је властан да то утврди”.¹⁶ Неспорно је да је посредством овог уставног прописа српски судија претворен у пуког реализатора воље судија Европског суда за људска права, која је опредмећена у

¹³ Д. Симовић (2018): „Интернационализација уставног права – пример Републике Србије”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Ниш: Правни факултет, 23.

¹⁴ М. Јовичић (2006): „О Уставу: теоријско-компаративна студија”, *Устав и уставност*, Изабрани списи 3, Београд: Правни факултет, 219–223.

¹⁵ Д. Симовић, *н. д.*, 23.

¹⁶ Исто, 22.

пракси овог Суда,¹⁷ што је знатно шири нормативни оквир од оног који је Република Србија ратификовала у оквиру Европске конвенције за заштиту људских права.

Симптоматично је да се пропис сличан члану 18 Устава Републике Србије који утврђује начин тумачења одредби о људским правима, налази и у Уставу Јужноафричке Републике (ЈАР), који је донет након укидања апартхејда 1996. године. Притом су у Уставу ЈАР међународноправни изрази, посредством којих се интернационализује¹⁸ уставна материја људских права, још неодређенији од оних који се употребљавају у важећем Уставу Србије.¹⁹ Наиме, судови у ЈАР су дужни да уставне одредбе о људским правима тумаче у складу са „вредностима отвореног демократског друштва, заснованог на људском достојанству, једнакости и слободи”, али и да узму у обзир „међународно право” и „страно право”.²⁰ Устав Португалије, који је донет после пада Салазаровог режима и Каранфилске револуције, садржи одредбу која гарантује не само она основна људска права и слободе које предвиђа

¹⁷ Д. Симовић, Уставна начела остваривања људских права, 541; В. Петров, М. Станковић, *н. г.*, 485.

¹⁸ По Симовићу, феномен „интернационализације уставног права” односи се на „процес усвајања од стране националног уставног права заједничке норме чији је извор међународно или регионално, наднационално право”. „Интернационализације уставног права” треба разликовати од „глобализације уставног права”, која се „односи на глобално ширење одређених, готово универзално прихваћених, уставних вредности и права, која за последицу има уједначавање садржине националних устава.” Поредиши ова два процеса, Симовић истиче да „за разлику од процеса глобализације уставног права који се одвија спонтано и који бар начелно не нарушава интегритет националних устава, интернационализација уставног права подразумева да норме међународног, наднационалног права допуњују или чак замењују норме националних устава”. Д. Симовић, „Интернационализација уставног права – пример Републике Србије”, 16–17.

¹⁹ Исто, 19.

²⁰ *Constitution for the Republic of South Africa*, 1267. Доступно на: <https://www.gov.za/sites/default/files/images/a108-96.pdf>, приступљено 1. 4. 2023.

португалски Устав, већ и она права која су установљена опште-прихваћеним правилима међународног права (ст. 1 чл. 16). Истовремено је Уставом предвиђено (ст. 2 чл. 16) да се уставни и законски прописи који се тичу основних људских права тумаче у складу са Универзалном декларацијом о правима човека Генералне скупштине УН, која је, по речима Миленка Креће, један правно необавезујући акт.²¹

Ако су поједини прописи у постпетооктобарском Уставу Републике Србије, који регулишу област људских и мањинских права, врло слични одговарајућим прописима устава ЈАР и Португалије, који су раскинули са дотадашњим расистичким и аутократским режимима, онда је то још један аргумент у прилог тези Марка Павловића да бројне одредбе Устава из 2006. године садрже средства „прикривене уставне денацификације” „једног друштва у коме нацизма никад није било”, али које су евроатлантисти оптужили за „ултранационализам”.²² Једно од средстава „прикривене уставне денацификације” садржано је у члану 18 Устава Србије, посредством ког десуверенизовани постпетооктобарски уставотворац додатно интернационализује уставну материју људских и мањинских права и слобода.

Интернационални „надустав”

Члан 18 Устава Републике Србије, који прописује да се људска и мањинска права непосредно примењују, било да

²¹ *Constitution of the Portuguese Republic*. Доступно на: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>, приступљено 1. 4. 2023; М. Крећа, *н. г.*, 564–565.

²² М. Павловић (2008): „Прикривена уставна денацификација”, *Правни систем Србије и стандарди ЕУ и Савеза Европске уније*, књ. III, Крагујевац: Институт за правне и друштвене науке Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, 349–371. Доступно на: <file:///C:/Users/User/Downloads/Pravni%20sistem%20Srbije%20knj3.pdf>, приступљено: 11. 4. 2023.

су регулисана Уставом и законима Србије, или општеприхваћеним правилима међународног права, а да се одредбе о људским правима тумаче сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права и сагласно пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење, представља довољно растегљив нормативни оквир из кога се може извући цео један интернационални „надустав” за Србију. Тај интернационални „надустав” добија реалне нормативне обресе кроз законодавство из области људских и мањинских права, које иначе постаје све екстензивније, као и кроз судску и управну примену прописа из ове области. Имајући све ово у виду, не чуди што се Венецијанска комисија Савета Европе „изразито афирмативно изразила о уставноправном регулисању материје људских права у Србији”.²³

Претпоставка о интернационалном „надуставу” чини се још основанијом када се погледа правнотехнички потпуно непрецизан ст. 2 чл. 16 Устава Републике Србије, који гласи: „Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. Потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом.”²⁴ Поводом овог прописа, као и чл. 194 Устава који је скоро истоветне садржине, у нашој уставноправној науци је већ указано како њихова правнотехничка непрецизност и недореченост дају могућност за тумачење да општеприхваћена правила међународног права, ма шта се под тим подразумевало, за разлику од ратификованих међународних уговора, не морају бити у складу са Уставом Србије.²⁵

²³ Д. Симовић, „Уставна начела остваривања људских права”, 536.

²⁴ Устав Републике Србије. Доступно на: https://www.paragraf.rs/progisi/ustav_republike_srbije.html, приступљено: 20. 3. 2023.

²⁵ Д. Симовић, Интернационализација уставног права – пример Републике Србије, 22.

Уверење да је национални суверен вршећи уставотворну власт ограничен извесним супранационалним уставноправним стандардима, дошло је до изражаја не само у одељку Устава Републике Србије о људским и мањинским правима и слободама, већ и у одељку који регулише основна начела на којима почива уставни систем Србије. Наиме, у ставу 1 члана 3 Устава стоји „владавина права је основна претпоставка Устава и почива на неотуђивим људским правима.” Маријана Пајванчић сматра да је конфузна формулација овог прописа последица уставноправне неизверзираности писаца Устава из 2006. године, јер су у овој одредби уставописци заменили „места узроку и последици”, пошто „постојање (писаног) устава јесте претпоставка за владавину права”, а не обрнуто.²⁶ Овај, са становишта уставног права и теорије државе и права, номотехнички каламбур²⁷, изгледа има и идеолошку позадину. „Креативно” редефинишући владавину права у „претпоставку” на којој почива Устав, као конституишући акт једне политичке заједнице – државе, петеоктобарски уставописци су заправо истакли идеју ограничене суверености националног уставотворца, јер тако дефинисана „владавина права” опомиње на улогу уставноправних транснационалних стандарда. О њима познати хрватски конституционалиста Арсен Бачић вели да су они „појава постмодернистичког конституционализма”, којом се попуњава празнина која се појавила на плану националног уставног права, јер је после напуштања националног уставног ексцепционализма у деценијама глобалне униполарности национални уставотворац делимично десуверенизован, а за светско друштво још није донет један глобални

²⁶ М. Пајванчић, *н. г.*, 15.

²⁷ Појам „владавине права” детаљно је објашњен са правнотеоријског становишта у: К. Чавошки, *н. г.*, 127–162.

устав.²⁸ По Бачићу, природа ових транснационалних уставних стандарда потпуно је постмодернистичка, пошто „такви стандарди нису ексклузива националног али ни међународног права, будући да они трансцендирају једно и друго право”.²⁹

Недавно тумачење прописа члана 20 Устава Србије, који забрањује смањивање достигнутог нивоа људских и мањинских права, из пера конституционалиста Владана Петрова и Марка Станковића, својеврсни је израз уверења о апсолутном карактеру људских и мањинских права и релативном карактеру суверености националног уставотворца. Према овом тумачењу, законодавна власт нема право да законима смањује достигнути ниво људских права, док уставотворна власт не би требало то да чини из моралних разлога.³⁰ Прва тврдња је уставноправно неспорна, док се то из угла класичне теорије државе и права не може рећи и за другу тврдњу ових аутора. Укључивање моралног аргумента тамо где му никако није место, чини се не служи ничем другом до да пошаље поруку да сувереност државне власти у пословима уставотворства има релативни карактер, што наведени аутори на другом месту директно истичу.³¹ Слободан Јовановић је с тим у вези упозоравао да државна власт, када се узме у смислу воље која ствара правни поредак, не може бити ограничена, за разлику од државне власти када се узме у смислу принуде, тј. управе и судства, која је ограничена правним поретком.³²

²⁸ А. Ваџић (2011): „Promjene Ustava Republike Hrvatske (2010.) i tendencije kompenzatornog konstitucionalizma”, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Razred za društvene znanosti 48, 141–142. Доступно на: <https://hrcak.srce.hr/file/108193>, приступљено: 20. 3. 2023.

²⁹ Исто, 141.

³⁰ В. Петров, М. Станковић, *н. г.*, 486.

³¹ Исто, 163.

³² С. Јовановић, *н. г.*, књ. 1, 226.

Уместо „националног Херкулеса” феудални региони

Оно што је не тако давно било неспорно, да је уставно-правна материја искључиви домен националног права, а да је устав, па и када регулише област људских права, дело суверене воље државе, данас се у правној науци скоро по правилу доводи у питање, најчешће позивањем на аргумент „нове реалности”. Како изгледа таква аргументација може се видети из онога што је у прилог оправданости брисања разлике између међународног и националног права у уставноправној материји навео познати стручњак за међународно право и људска права Мајкл Кирби (Michael Kirby): „Инсистирати на раздвојености међународног и националног права у ери кибернетике, генома, сателита, џамбо ђетова и глобалних опасности као што су AIDS и SARS, исто је као и тврдити после Гроцијуса да национално право има извор у Божијој вољи, да га дефинише васељенска Црква или краљ као Божији посланик, а не људски разум”.³³ У процесу интернационализације уставног права, Кирби посебно инсистира, свакако не случајно, на улози коју, у недостатку развијене мреже међународних судова, треба доделити националним судовима, а они би у предметима људских и мањинских права требало пре свега да имају у виду међународне принципе и стандарде.³⁴ И једном од водећих послератних српских конституционалиста, Ратку Марковићу, чинило се да категорија сувереног националног уставотворца већ увелико припада прошлости, па стога закључује: „Устав више није исто што је био у 19. веку, чак и пре ових светских и европ-

³³ M. Kirby (2006): “International Law-The Impact on National Constitutions”, *American University International Law Review*, 3, 329.

³⁴ Исто, 329–330.

ских интеграција држава. Он је престао бити правни Херкулес, какав је у националном правном систему био национални устав. Далеко од тога да је он постао Давид, али је, уместо њега, врх правног система запосео нови Голијат. Тек, данас национални уставотворац нема више потпуно одрешене руке као некад кад одлучује о уставу”.³⁵

Као главно средство за превладавање државног суверенитета данас се најчешће нуди принцип супсидијарности који је већ примењен у Европској унији.³⁶ Супсидијарност значи да би националној држави, као нижем нивоу власти, припали сви послови који се боље и ефикасније могу остварити на том нивоу власти, док би сви други послови прешли на виши, наднационални ниво власти.³⁷ Супсидијарност је главни организациони инструмент политике регионализма. А „данашња култура регионализма у Европи је”, како примећује М. Екмечић, „у ствари само обнова онога што је постојало и раније, па било прегажено моћним покретима националног интегрисања у унитарне државе”. Истовремено Екмечић истиче да је „папска енциклика *Centesimo Anno* из маја 1991, која је дуго припремана у знак стогодишњег јубилеја енциклике *Rerum novarum* из 1891, из које се родила социјална идеологија католичке цркве модерног времена, дала подршку овом растакању старих суверених нација у смислу њиховог везивања у европски савез, преко региона.”³⁸

³⁵ Р. Марковић (2017): „Ка будућем уставу Србије, Дилеме уставних промена у Србији”, *Српска јолићичка мисао*, Посебно издање, 264.

³⁶ З. Р. Радивојевић (2018): В. П. Кнежевић Предић, „Начело супсидијарности и његова примена у праву Европске уније”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3, 977, 983.

³⁷ N. MacCormick (1993): „Beyond the Sovereign State”, *The Modern Law Review*, 1, 18.

³⁸ М. Екмечић (2002): „Регионализам између слободе и новог насиља”, *Дијалог прошлости и садашњости*, Београд: Службени лист СРЈ, 485, 499.

Деградација људских права

Упоредо са тенденцијом интернационализације уставне материје људских и мањинских права и последичне десувениризације националног уставотворца, одвија се и процес постмодернистичке редукције и деградације људских права. Људска права, када их третирамо, пре свега као правну категорију, имају, као и сваки други правни појам или институт, свој *ratio legis*, смисао постојања, односно циљ који треба да се оствари применом ових установа.

Костас Дузинас (Costas Douzinas) упозорава на губитак *ratio legis*-а када закључује, да „свој крај људска права доживљавају онда када изгубе циљ”.³⁹ У савременом инфлаторном процесу умножавања појединих људских права, она се све више „празне” од своје првобитне политичке суштине и правног оправдања. Наиме, све доскоро се на људска права углавном гледало као на средство ограничавања државне власти сходно либералној теорији друштвеног уговора или, речју Р. Марковића, „људска права су права отпора држави, то су слободе отпора (*libertes-resistances*)”.⁴⁰ Уместо тога, данашња „западна постмодерна друштва претворила су”, по речима Костаса Дузинаса, „праћење среће и самореализацију у основне тежње друштва и државне заједнице, те свака жеља појединца и групе може бити преображена у политички захтев и, евентуално, у легално право”. То је довело до тога, наставља Дузинас, да „у колоквијалном говору исказ *Ја имам право на Х* постаје синоним са исказом *Ја желим Х* или *Х треба да се да мени*”. Услед таквог новог постмодерног доживљаја људских права она прелазе „са уличних протеста у прируч-

³⁹ К. Duzinas (2009): *Ljudska prava i imperija: politička filozofija kosmopolitizma*, Београд: Службени гласник, Albatros Plus, 24.

⁴⁰ Р. Марковић, *Уставно право и политичке институције*, 455; Ш. Куртовић, *Устави и уставни акти донесени у свијету прије устава САД, Два века савремене уставности*, Београд: САНУ, 27.

нике за личну употребу, а од политичких кампања на солипсистичке захтеве за самореализацију и самоиспуњење”. Стога је и „отпор против репресије и доминације (примарни циљ људских права) праћен постмодерним слоганима *буди ти, изрази себе самој, ради оно што желиш, никад не одустај од своје жеље*”.⁴¹ Тако, „права на срећу и самоиспуњење сама себе прождиру”, упозорава Дузинас, и закључује: „култура права претвара све у правни захтев и не допушта ничему да остане у природном интегритету. Пошто бескрајна жеља и природни страх све више доминирају односима, заједница почиње да се распарчава: оно што је некада било место заједништва претвара се у збирку атомизованих бића која бране себе, што представља велики парадокс у срцу културе права”.⁴² Стога познати руски конституционалиста и дугогодишњи председник Уставног суда Руске Федерације Валериј Зоркин (Валерий Зорькин) констатује: „Једна од опасних тенденција правног уређења садашње ’епоке промена’ јесте то што се права човека-индивиде упорно супротстављају правима друштва. Притом се друштво третира као нешто што је некомпактно, аморфно и у начелу нецеловито. А индивидуа – као нешто несумњиво и јасно одређено.”⁴³

Тако се људска права од правног инструмента за заштиту појединца и друштва од неограничене државне принуде, претварају у средство за разбијање друштвене заједнице. То је само нужна последица десуверенизације уставотворца у материји људских права, путем интернационализације овог, по много чему, фундаменталног дела уставноправне материје. Јер, док национално право уважава друштвену норму,

⁴¹ К. Duzinas, *н. г.*, 63–64.

⁴² Исто, 81.

⁴³ Валерий Зорькин, Право силы и сила права, Сайт РАПСИ. Доступно на: https://rapsinews.ru/judicial_analyst/20150528/273817674.html, приступљено: 22. 3. 2023.

која, како примећује Зоркин, чува, а не разара, друштвену заједницу, дотле примена међународних стандарда у области људских права од стране националних судова неретко се коси са темељним друштвеним нормама једне заједнице и последично изазива у друштву озбиљан социокултурни раскол.⁴⁴ Када заштита људских права доминантно пређе на међународноправни ниво, мора се рачунати на то да међународно право нужно препознаје само минималну апстрактну индивидуу која је „испражњена” од оних елемената идентитета које личност наслеђује и стиче животом у конкретној друштвеној заједници, а које једино може да препозна и уважи суверени национални уставотворац.

Државна сувереност и људска права из историјске перспективе

Целовит суд о циљу људских права и државне суверености, као и о стварним последицама савременог феномена десуверенизације државе и апсолутизације људских права, могуће је стећи тек када се модерни појмови државне суверености и људских права ослободе свих новијих неолибералних идеолошких наноса и протумаче у идејно-теоријском оквиру епохе у којој су ови појмови формирани. А порекло савремених појмова државне суверености и људских права треба тражити у раној модерни, у времену појаве апсолутне монархије и верских ратова између римокатолика и протестаната у 16. и 17. веку. Притом се у модерној идеји државне суверености може тешко пронаћи непосредни старији узор, док модерна идеја људских права има бројне античке и средњовековне хришћанске претече.⁴⁵

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Н. Šulce (2002): *Država i nacija u evropskoj istoriji*, Beograd: „Filip Višnjić”, 45–47; Р. Д. Лукић, *Идејни основи америчког Устава, Два века савремене уставности*, 80–82.

Боден и монархомаси

Творац првог систематичног учења о државној суверености био је Жан Боден (Jean Bodin), који је теорију суверености разрадио у чувеном делу *Шест књига о републици* из 1576. године. Како је сувереност, по класичној уставноправној доктрини, иманентна модерној држави,⁴⁶ онда је сасвим оправдан закључак Карла Шмита да је Боден својим учењем о суверености истовремено „назначио почетак модерне теорије државе”.⁴⁷ Боден је сувереност дефинисао као „апсолутну и временски трајну власт државе”, притом је таква власт недељива и не зависи ни од кога, ни споља нити изнутра.⁴⁸ Шмит с правом указује да је за Бодена од свих атрибута суверености које је навео, најважније било овлашћење укидања закона.⁴⁹

Како је апсолутна монархија први историјски тип државе којој је била својствена управо таква свеобухватна и недељива власт, то је апсолутна монархија, и то француског идеал-типског обрасца, била и први облик модерне државе западног типа. Суверена држава, односно апсолутна монархија, није била ништа друго него антитеза западној феудалној мозаик-држави. Управо тако је појаву новог типа државе доживео један угледни поборник феудалног уређења и сталешких привилегија, политички противник Луја XIV (Louis XIV), чувени кардинал Реца, Пол де Гонди (Jean-François Paul de Gondi): „Више од хиљаду и двесто година Француска има краљеве, али, ти краљеви никада нису стигли до степена апсолута као данас”.⁵⁰ У односу на слабу феудалну мозаик-државу, нови

⁴⁶ Р. Марковић, *Уставно право и политичке институције*, 152.

⁴⁷ К. Šmit, *н. г.*, 92.

⁴⁸ С. Е. Merriam Jr (2001): *History of the Theory of Sovereignty since Rousseau*, Kitchener: Batoche Books, 7.

⁴⁹ Исто, 92–93.

⁵⁰ Н. Šulce, *н. г.*, 45.

тип државе који се јавио у Европи у 16. веку, од Француске преко Енглеске до Шпаније,⁵¹ заиста је, по до тада невиђеној концентрацији моћи у рукама монарха, личио на митолошког левијатана из дела другог великог поборника суверене државе Томаса Хобса (Thomas Hobbes). Пошто је појава апсолутне монархије савременицима деловала као револуционарна новина, сасвим је оправдана теза да је Хобсово природно стање које претходи успостављању државе, и које карактерише „рат свих против свих”, заправо епоха феудалне мешовите владе, која је претходила апсолутној монархији и која се неславно завршила у хаосу крвавих грађанских ратова који су деценијама потресали Западну Европу.⁵² Историјске разлоге и оправданост појаве суверене власти апсолутног монарха Хаген Шулце (Hagen Schultze) сумира у једној реченици: „Нова идеја о искључивој краљевој власти у држави настала је током окрутних и сурових грађанских ратова, који су у последњој трећини 16. века раздирали Француску и који су се стално поново разбуктавали све до успостављања апсолутистичке власти Луја XIV 1661. г.”⁵³

Као што то обично бива, једна идеја је изродила не само присталице већ и противнике. Тако су се већ у другој половини 16. века широм Западне Европе појавили писци који су названи монархомаси, тј. борци против монарха. Било их је како у редовима протестаната (између осталих Етјен де ла Боеси [Etienne de La Boetie], Хуго Гроцијус [Hugo Grotius], Јохан Алтузијус [Johannes Althusius]), тако и међу римокатолицима, нарочито језуитима (Хуан де Мариана [Juan de Mariana], Франсиско Суарес [Francisco Suarez]). Залагали су се за ограничење власти сувереног апсолутног монарха, независно од тога да

⁵¹ *История государства и права зарубежных стран* (2008), Том 1, Отв. ред. Н. А. Крашенинкова и О. А. Жидков, Москва: Норма, 347–354.

⁵² D. Lalović (2006): “A Fatal Hobbesian Charm” *Politička misao*, 5, 12.

⁵³ H. Šulce, *н. г.*, 45.

ли су бранили интересе локалних феудалаца или папства.⁵⁴ Да би оправдали случајеве крајње нужде у којима се може отказати послушност монарху-тиранину, па чак извршити и правно дозвољено тираноубиство, позивали су се на природно право као поредак који је виши од позитивног права.⁵⁵

Оправдавајући природним правом отпор апсолутном монарху чија се владавина претворила у тиранију, монархомаси протестанти су први пут јасно истакли модерну идеју неотуђивих људских права, која је први пут материјализована у холандској Декларацији независности из 1581. године.⁵⁶ Право на отпор тиранској власти, које се могло оправдати само са становишта учења о уговорном настанку државе, по монархомасима је квинтесенција природних људских права.⁵⁷ Стога се из угла права на отпор тиранској власти најјасније може видети шта је за зачетнике модерног концепта људских права монархомахе протестанте-калвинисте био *ratio legis* ове правне установе.

Тако се познати холандски монархомахи и правни теоретичар Хуго Гроцијус, у свом кључном делу *О људском праву* и *миру*, најпре позива на речи апостола да се „Богу треба покоравати више него људима” (Дап. 5, 21), али истовремено додаје како ни природно право нити старозаветни и новозаветни закони не дозвољавају поданицима или државним

⁵⁴ С. Е. Merriam Jr, *н. г.*, 8–9; И. В. Галкин (2021): „Монархисти” и „республиканци” в западноевропейской политико-правовой мысли XVII в., *Lex Russica*, 2, 144; Р. Stein (2002): *Roman Law in European History*, Cambridge: Cambridge University Press, 94–95.

⁵⁵ *История политических и правовых учений* (1997), Под ред. О. Э. Лейста, Москва: Юридическая литература, 164–166; И. В. Галкин, *н. г.*, 144–145.

⁵⁶ М. Павловић (2014): „Правне идеје Холандске револуције”, *Усклађивање људског система Србије са стандардима Европске уније*, књ. 2, Крагујевац: Институт за правне и друштвене науке Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, 6–10.

⁵⁷ С. Е. Merriam, Jr, *н. г.*, 9.

службеницима оружаном супротстављање врховној власти, као што дозвољавају пружање оружаног отпора разбојницима.⁵⁸ Гроцијус примећује да, када би било гарантовано право на свеопшти оружани отпор врховној власти, таква држава не би могла да оствари ону функцију због које људи споразумно формирају државе – осигурање јавног мира.⁵⁹ Гроцијус с тим у вези примећује како су „у наше време, поједини учени људи, који су исувише подложни искушењима времена и места, најпре убедили себе, а потом и друге”, да је оружаном супротстављање насиљу дозвољено, не само према физичким лицима већ и у односу на врховну власт која врши насиље. Гроцијус овакво гледиште очигледно сматра последицом вишедеценијских крвавих верских ратова и у начелу га одбацује.⁶⁰

Гроцијус, међутим, таксативно наводи случајеве крајње нужде и неотклоњиве опасности у којима је оружаном супротстављање врховној власти правно оправдано зато што је народ суочен са таквом смртном опасношћу која прети његовом опстанку. По Гроцијусу, насилно супротстављање дозвољено је у следећим случајевима: против владара који се одрекао власти; против владара који је изгубио власт коју је добио условно или је прекршио услове владања; против владара који се спрема да напусти државу или да је потчини другој држави; против владара који се очигледно непријатељски односи према поданицима, или само према једном народу, уколико је реч о вишенационалној држави; против владара који има делимичну власт, а узурпира овлашћења која припадају другим органима централне власти; против страног узурпатора врховне власти; уколико у држави постоји закон који дозвољава тираноубиство.⁶¹ Да ове случајеве, по

⁵⁸ Г. Гроций (1994): *О праве войны и мира*, Москва: Ладомир.

⁵⁹ Исто, 159.

⁶⁰ Исто, 164.

⁶¹ Исто, 165–172.

Гроцијусу, треба рестриктивно тумачити, види се не само по томе што он изричито наводи да у свим другим случајевима није дозвољено оружано супротстављање врховној власти, већ и по томе што се позива на Цицеронову мисао, да је било какав мир међу грађанима бољи од грађанског рата, како би доказао да није, примера ради, дозвољено оружано супротстављање узурпатору коме је законити носилац препустио врховну власт.⁶² Притом, Гроцијус истиче како и у изузетним случајевима када је правно дозвољено оружано супротстављање законитом носиоцу врховне власти, сама личност владара мора остати неприкосновена. Осим тога, он није заговорник никакве револуције, већ пре неке врсте дворског преврата. Наиме, право на отпор тиранској власти, по Гроцијусу, не припада свим поданицима, већ само појединим носиоцима власти који су у наведеним ситуацијама крајње нужде и неотклоњиве опасности ослобођени заклетве верности према монарху-тиранину.⁶³ Једном речју, за Гроцијуса право на отпор тиранској власти није индивидуално људско право, већ право једне друштвене заједнице, које се гарантује у интересу очувања те заједнице, а у смислу Цицероновог „*salus populi suprema lex esto*” („спас народа је врховни закон”).

Немачки монархомах-калвиниста и познати правни и политички теоретичар Јохан Алтузијус је неупоредиво изричитiji од Гроцијуса, када доводи у везу индивидуална природна права и јавно добро (*res publica*). Алтузијус политику дефинише као „вештину удруживања (*consociandi*) људи с циљем успостављања, усавршавања и очувања заједничког живота” (*consociatio*). Човек није самодовољно већ социјално биће, па зато само у заједници с другим људима може да обез-

⁶² Исто, 174.

⁶³ Исто, 175; М. Павловић, *Правне идеје Холандске револуције*, 8.

беди „побожан, правичан, удобан и срећан живот”.⁶⁴ Свој став о уговорном пореклу државе Алтузијус поткрепљује позивањем на Цицерона, који „политичку заједницу” дефинише као „заједницу људи који су удружени сагласношћу у вези с оним што се тиче права и деле оно што је корисно”.⁶⁵ Снага права у држави која је формирана споразумом свих чланова заједнице (*symbiotici*) проистиче управо из тог споразума (*negotium*), а како је главни задатак позитивног права у једној држави да уреди принципе заједничког живота, Алтузијус то право назива „правом заједничког живота” (*jus symbioticum*).⁶⁶ По Алтузијусу суверенитет је (*majestas*) суштинско својство сваке државе, али изричито оспорава Боденов став да сувереност припада монарху, и тврди, полазећи од теорије о уговорном настанку државе, да сувереност припада народу као целини. Истовремено истиче како је позитивно, краљевско право подређено природном и божанском праву (*lex naturalis et divina*).⁶⁷

Као што државна власт, када управља различитим друштвеним функцијама треба да води рачуна како о индивидуалном интересу појединаца тако и општем интересу заједнице, тако су и природна права човека гарантована, не само у интересу појединца већ и заједнице. За Алтузијуса не постоји никаква разлика између дужности и права грађана, с

⁶⁴ *The Politics of Johannes Althusius*, Translated with an Introduction by Frederick S. Carney, Preface by Carl J. Friedrich, Chapter I The General Elements of Politics, Boston 1964. Доступно на: http://schmidt.hist.unibe.ch/pot/staatstheoriefnz/alth_01.htm, приступљено: 10. 4. 2023.

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Исто.

⁶⁷ *The Politics of Johannes Althusius*, Chapter IX Political Sovereignty and Ecclesiastical Communication. Доступно на: http://schmidt.hist.unibe.ch/pot/staatstheoriefnz/alth_09.htm, приступљено: 10. 4. 2023; С. Е. Merriam Jr, н. д., 9; *История политических и правовых учений*, 2004, Под общей ред. В. С. Нерсесянца, Москва 2004, 199. Доступно на: <https://library.khpg.org/files/docs/1380635715.pdf>, приступљено: 10. 4. 2023.

једне стране, и добра града, с друге стране, као што та разлика није постојала ни за класичан свет грчког *polis*-а, римског града и средњовековног *civitas*.⁶⁸ Тако сваки магистрат, али и сваки појединац, има не само природно право већ и дужност да пружи отпор и свргне тирански режим. Тиранију Алтузијус дефинише као супротност праведном владању и она се, пре свега, огледа у „обезвређивању и уништавању најважнијих добара за једну заједницу, као што су мир, врлина, поредак, закон и племство”.⁶⁹ Насупрот природном праву на отпор тиранији, Алтузијус наводи читав низ природноправних обавеза које човек има према Богу, према другим људима с којима чини политичку заједницу, и, најзад, према себи. Насупрот природноправним обавезама, стоје природна права, а међу њима, пре свега, право на живот, слободу, безбедност и својину.⁷⁰ Природа обавеза које сваки појединац има према себи и свим другим члановима заједнице, најречитије говори о социјалној функцији наведених природноправних обавеза. Према природном праву (*jus comunitatis*) појединац је обавезан да никоме не наноси штету, да живи праведно и да сваком да оно што је потребно, док према себи свако има обавезу самоодбране живота и здравља, обавезу самоодржања, пре свега имовинског, и обавезу продужења породице закључењем брака и одговарајућим васпитањем деце.⁷¹

Следствено, монархомаси, као зачетници модерне идеје људских права, не само да нису природна права појединца

⁶⁸ К. Duzinas, *н. г.*, 61.

⁶⁹ *The Politics of Johannes Althusius*, Chapter XXXVIII Tyranny and its Remedies. Доступно на: http://schmidt.hist.unibe.ch/pot/staatstheoriefnz/alth_38.htm, приступљено: 10. 4. 2023; С. Е. Merriam Jr, *н. г.*, 10.

⁷⁰ *The Politics of Johannes Althusius*, Chapter X–XVII Secular Communication. Доступно на: http://schmidt.hist.unibe.ch/pot/staatstheoriefnz/alth_10-17.htm, приступљено: 10. 4. 2023; С. Е. Merriam Jr, *н. г.*, 9.

⁷¹ А. П. Айзберг (2012): „Правовые взгляды Иоганна Альтузия”, *Философия права*, Изд-во Рост. юрид. ин-та МВД России, 2, 37.

супротстављали интересима заједнице већ су та права, по њиховом схватању, подједнако служила заштити појединца и очувању политичке заједнице. Такав двојак циљ природних права по монархомасима је само нужна последица чињенице да је човек, пре свега, социјално биће. Социјална димензија природних права човека највидљивија је у оним тезама којима монархомаси оправдавају право на отпор тиранској власти, пошто оно служи, пре свега, очувању политичке заједнице. Следствено томе, модерна идеја људских права не само да се зачела у Западној Европи кад и идеја државне суверености, него се и првобитни *ratio legis* људских права, онако како су га дефинисали монархомаси, састојао у томе да она буду корелат и коректив државној суверености. Као што су под феудалном мешовитом владом сталешке привилегије племства и свештенства биле брана од самовоље владара, у новој сувереној држави, која се прво јавила у форми апсолутне монархије, исту функцију су монархомаси доделили теорији о уговорном формирању државе, са народом као носиоцем суверености, и природним правима човека, са правом на отпор тиранској власти као њиховој квинтесенцији.

Закључак

Када се данас кроз интернационализацију уставне материје људских и мањинских права десуверенизује држава, тада људска права остају без свог историјског корелата у лику државне суверености, па самим тим остају без првобитног циља и смисла (*ratio legis*). Својеврсни рат који против идеје државне суверености воде савремене глобалистичке структуре у намери успостављања светске владе (*imperium mundi*),⁷²

⁷² К. Duzinas, *н. г.*, 230.

има своју историјску паралелу у некадашњем непријатељству Светог римског царства и папства према идеји државне суверености националних држава.⁷³ Разлози савремене верзије рата против државне суверености постају јаснији из перспективе историјске еволуције установе људских права. Ако су људска права настала упоредо са појавом суверене државе, сумрак суверене државе неминовно би довео и до, по речима Дузинаса, „краја људских права”,⁷⁴ макар у оној форми и са оним циљем с којим се идеја људских права појавила на обзору европске хуманистичке мисли на почетку модерне. Историјски посматрано, модерни концепт људских права неодвојив је од учења о уговорном формирању државе, а пошто светска влада не може бити конституисана уговором грађана света, то значи да под светском владом не могу постојати не само грађани као политички субјекти него ни људска права. Она нарочито не могу постојати у оном смислу како су била формулисана у 16. и 17. веку, као инструменти за заштиту интереса политичке заједнице као носиоца суверености, зато што глобална политичка заједница не може постојати.⁷⁵ То само значи да глобална моћ не само да не може имати демократски легитимитет него ни ефикасно правно ограничење. Оно што често измиче нормативној свести правника, када је у питању утицај десуверенизације на политички субјективитет грађана, а тиме и на статус људских права, није измакло из видокруга једног књижевника. О последицама савременог процеса десуверенизације државе Слободан Владушић вели: „Управо та сувереност омогућава појединцу да буде грађанин, што значи политички активни субјект који помоћу субјекти-

⁷³ С. Јовановић, *н. г.*, 240.

⁷⁴ К. Duzinas, *н. г.*, 27.

⁷⁵ D. Čendler (2009): „Granice postteritorijalne političke zajednice: Od kosmopolitске политике глобалног цивилног друштва до биополитике мноштва”, *Svetska vlast*, пр. Ј. Бабић, Р. Војанић, Београд: Службени гласник, 342–344.

витета своје државе учествује као слободан субјект у светско-историјским процесима”. У рату против суверене државе, речју Владушића, „Мегалополис грађанину поручује да неће бити у стању да преко Државе задржи свој субјективитет, па самим тим и слободу”. „Оно што Мегалополис тражи заузврат”, закључује писац, „јесте да се грађанин ослободи свог грађанства, те да покорно прихвати улогу честице био-месе, која даље подразумева номадско крстарење по просторима Мегалополиса, као огромног тржишта рада, у својству најамне радне снаге. Тако настаје роб Мегалополиса, деполитизован и неслободан, роб који не поседује историју, па самим тим не поседује ни будућност у смислу моћи да започне нешто што ће неко после њега наставити”.⁷⁶

Људска права данас, историјски гледано, не само да губе првобитни политички смисао и социјалну функцију, јер се од некадашњег средства „за спас отаџбине” претварају у средство за разбијање социјално-културног идентитета те исте отаџбине, већ као једина идеолошка вредност неолибералне „културе” безграничне толеранције⁷⁷ постају инструмент деструкције сваке нормативности и културе. Напред поменути Валериј Зоркин, с тим у вези примећује: „Присталице ове концепције (неолибералне, прим. З. Ч.) изјављују да су у садашњем времену хришћанске вредности и на њима формирана култура и норме социјалног понашања, наводно, застарели. Па се у име људских права захтева рехабилитација и ослобођење људских инстиката од репресије културе. Не могу а да се не сложим са оним истраживачима који се, у вези с тим, питају: човек са неограничено слободним инстинктима – да ли је то човек, има ли он право да се тако назива?” Исход оваквог историјског

⁷⁶ С. Владушић (2018): *Књижевности и коментари*, Београд: Службени гласник, 368–369.

⁷⁷ К. Крејг (2009): „Оживљавање идеје светске владе”, *Svetska vlast*, 78–80; А. Вент (2009): *Zašto je svetska država neizbežna*, *Svetska vlast*, 156–158.

процеса може имати, упозорава Зоркин, застрашујуће и неизгладиве последице: „Рушење нормативности људског друштва кроз одбацивање појединих фундаменталних социобиолошких забрана на којима се оно од почетка заснивало (а које су, не случајно, биле прихваћене и освештане од стране хришћанства), значи измену неких основних антрополошких карактеристика човека. Можда ће човечанство једном и поћи тим путем, али то већ неће бити оно човечанство које ми познајемо, а можда то више и неће бити човечанство”.⁷⁸

Prof. ZORAN ČVOROVIĆ, PhD
University of Kragujevac
Faculty of Law
E-mail: zcvorovic@jura.kg.ac.rs

MODERN OXYMORON: THE ABSOLUTIZATION OF HUMAN RIGHTS AND LOSS OF STATE SOVEREIGNTY (POSITIVE LEGAL AND LEGAL HISTORICAL CONTEXT)

SUMMARY: The author analyzes two diametrically opposed tendencies inherent to modern law. It is about the absolutization of human rights and the simultaneous loss of state sovereignty. Although the absolutization of human rights, as a phenomenon, has its own political and ideological dimension, the author evaluates it from the law perspective exclusively. The subject of the analysis is the specific provisions of the current Constitution of Serbia, which regulates the matter of human and minority rights by referring to international standards and generally accepted norms of international law. In analyzing the impact of the internationalization of constitutional matters on state sovereignty, the author starts from the classical constitutional law thesis, according to which the constitution is a key attribute of the internal

⁷⁸ В. Зорькин, *н. г.* Доступно на: https://rapsinews.ru/judicial_analyst/20150528/273817674.html, приступљено: 1. 4. 2023.

aspect of state sovereignty. The paper examines the relationship between state sovereignty and human rights not only from the point of view of contemporary positive law but also from the perspective of legal history. Aiming to establish the primordial, historically speaking, *ratio legis* of the modern concept of human rights and state sovereignty, the author analyzes the positions of Bodin and the two leading Monarchomachs of the 16th and 17th centuries, Grotius and Althusius. The analysis of the Monarchomachs' views shows not only that the modern idea of human rights was conceived in Western Europe simultaneously with the conception of the idea of state sovereignty, but also that the original *ratio legis* of human rights, as understood by the Monarchomachs, lies in the fact that they serve as a correlate of state sovereignty. Just as under the feudal mixed government class privileges of the nobility and clergy served as a barrier against the arbitrariness of the ruler, in the new sovereign state, which first appeared in the form of an absolute monarchy, the Monarchomachs assigned the same function to the theory of the contractual formation of the state, with the people as the bearer of sovereignty, and the natural rights of man, including the right to resist the tyrannical government, as their quintessence.

KEYWORDS: human rights, state sovereignty, Constitution of Serbia from 2006, Bodin, Grotius, Althusius